

ตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตของประชากรตามแนวชายแดน

*พันตำรวจตรีหญิงลดาวัลย์ ชาติไทย

การวัดความเจริญก้าวหน้าของสังคมอาจจะเป็นสิ่งที่ค่อนข้างยากและเป็นเรื่องของอุดมคติค่อนข้างมาก เพราะในขณะที่เราพยายามจะวัดหรือชี้อะไรบางอย่างแก่สังคมนั้น สังคมก็มีความพลัดเปลี่ยนแปลงไปอยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน ได้มีความพยายามในการกำหนดกรอบสำหรับเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิต และสังคมให้เป็นสากล ปรากฏว่าตัวบ่งชี้ดังกล่าวยังไม่ครอบคลุมเนื้อหาทางสังคมอย่างทั่วถึง หรือรายละเอียดในมิติของตัวชี้วัดมีลักษณะซ้ำซ้อน หรือมีมิติการการวัดที่คล้ายกันหรือใกล้เคียงกัน ทั้งเครื่องมือชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมแบบสากล หรือแบบไทยยังคงมีข้อวิจารณ์ว่าไม่ครอบคลุมมิติทางสังคมไทยอย่างทั่วถึง การศึกษาในครั้งนี้จึงต้องการสนับสนุนแนวความคิดของการสร้างตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตโดยให้ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดด้วยตนเอง บนพื้นฐานของความแตกต่างกันของแต่ละชุมชนทั้งทางภูมิประเทศ ภาษาขนบธรรมเนียมวัฒนธรรม ของประชาชนที่อยู่ตามแนวชายแดนติดกับประเทศเพื่อนบ้านทั้ง 4 ประเทศ เป็นพื้นที่ที่มีการเข้าออกหรือร่วมอยู่อาศัยของคนหลายเชื้อชาติ

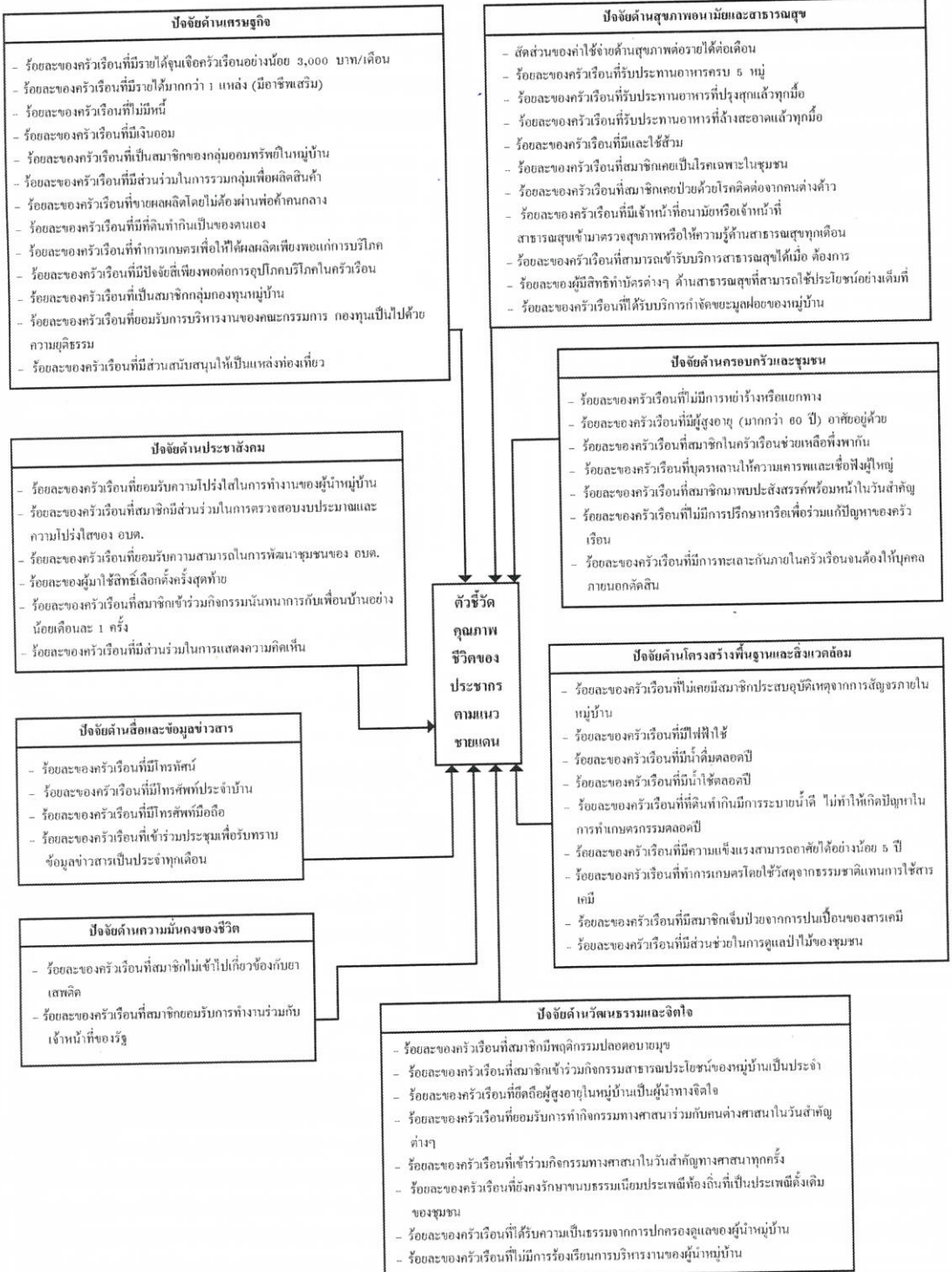
มีความหลากหลายทางภาษา วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี การจัดทำตัวชี้วัดมุ่งหวังให้ใช้กระบวนการจัดทำแบบมีส่วนร่วม และใช้ตัวชี้วัดเป็นเครื่องมือสร้างกระบวนการพัฒนาไปในตัว ตัวชี้วัดที่สร้างขึ้นนี้จะแตกต่างไปจากตัวชี้วัดที่รัฐบาลใช้อยู่ การจัดทำตัวชี้วัดระดับชุมชนนี้จะเปิดโอกาสให้เกิดการมีส่วนร่วมได้มากกว่าระดับชาติ สมาชิกของชุมชนมีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และกำหนดประเด็นที่เหมาะสมสำหรับนำมาใช้ติดตามผลลัพธ์ และกระบวนการพัฒนาได้ เพื่อศึกษาศักยภาพในการเรียนรู้ให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยทำการกำหนดประเด็นเนื้อหาการวิจัยเบื้องต้นไว้ 9 ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสุขภาพอนามัย และสาธารณสุข ด้านการศึกษา ด้านโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งแวดล้อม ด้านครอบครัวและชุมชน ด้านวัฒนธรรมและจิตใจ ด้านประชาสังคม ด้านสื่อและข้อมูลข่าวสาร และด้านความมั่นคงของชีวิต เข้าไปศึกษาในครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านติดแนวชายแดนไทยด้าน ไทย-พม่า ไทย-ลาว ไทย-กัมพูชา และไทย-มาเลเซีย โดยในขั้นตอนแรกได้ดำเนินการ

สร้างตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตโดยใช้เทคนิคการสนทนากลุ่ม (Focus Group) และการสัมภาษณ์ (Interview) เลือกหมู่บ้านที่อยู่ติดแนวชายแดนทั้ง 4 ด้านๆ ละ 2 หมู่บ้าน รวม 8 หมู่บ้าน เมื่อได้ตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตมาเรียบร้อยแล้ว จึงนำมาสร้างเป็นแบบสอบถาม นำไปใช้สัมภาษณ์ครัวเรือนในหมู่บ้านที่ตกเป็นกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่ชายแดน จำนวน 1,114 ครัวเรือน เพื่อนำมาวิเคราะห์จำแนก (Factor Analysis) กลุ่มตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตที่ได้ และวิเคราะห์จำแนกประเภท (Discriminant Analysis)

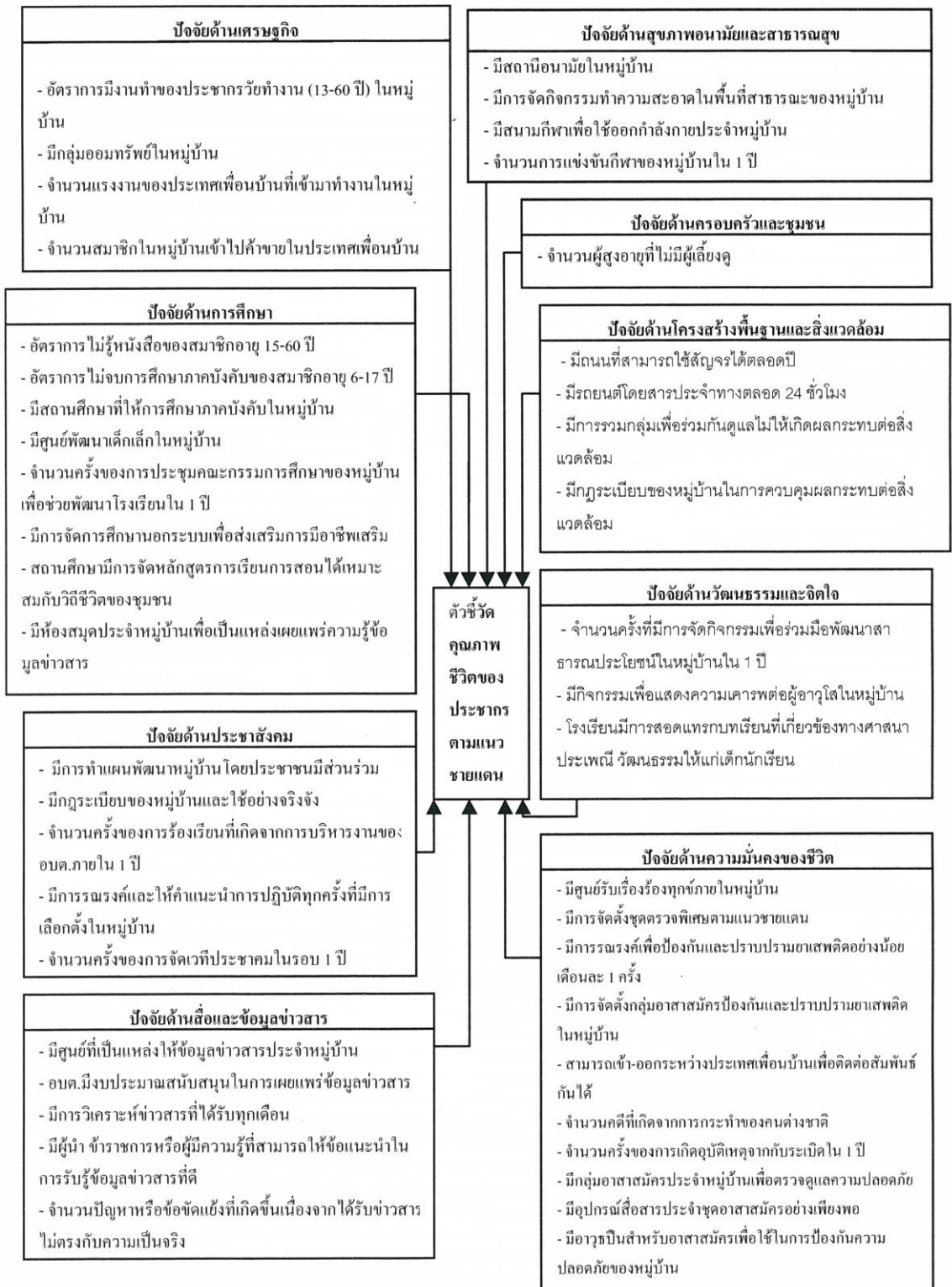
เพื่อค้นหากลุ่มตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตที่มีความสำคัญในการบ่งบอกการมีคุณภาพชีวิตตามแนวชายแดนไทย

ผลการศึกษาได้ตัวแบบตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตของประชากรตามแนวชายแดนทั้งหมด 104 ตัวชี้วัด ซึ่งเป็นตัวชี้วัดในระดับครัวเรือน จำนวน 60 ตัว และตัวชี้วัดระดับหมู่บ้าน จำนวน 44 ตัว เมื่อนำมาวิเคราะห์จำแนกกลุ่มตัวแปร ปรากฏว่าตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตของประชากรตามแนวชายแดน จำแนกกลุ่มได้ทั้งสิ้น 42 ตัวชี้วัด ดังนี้

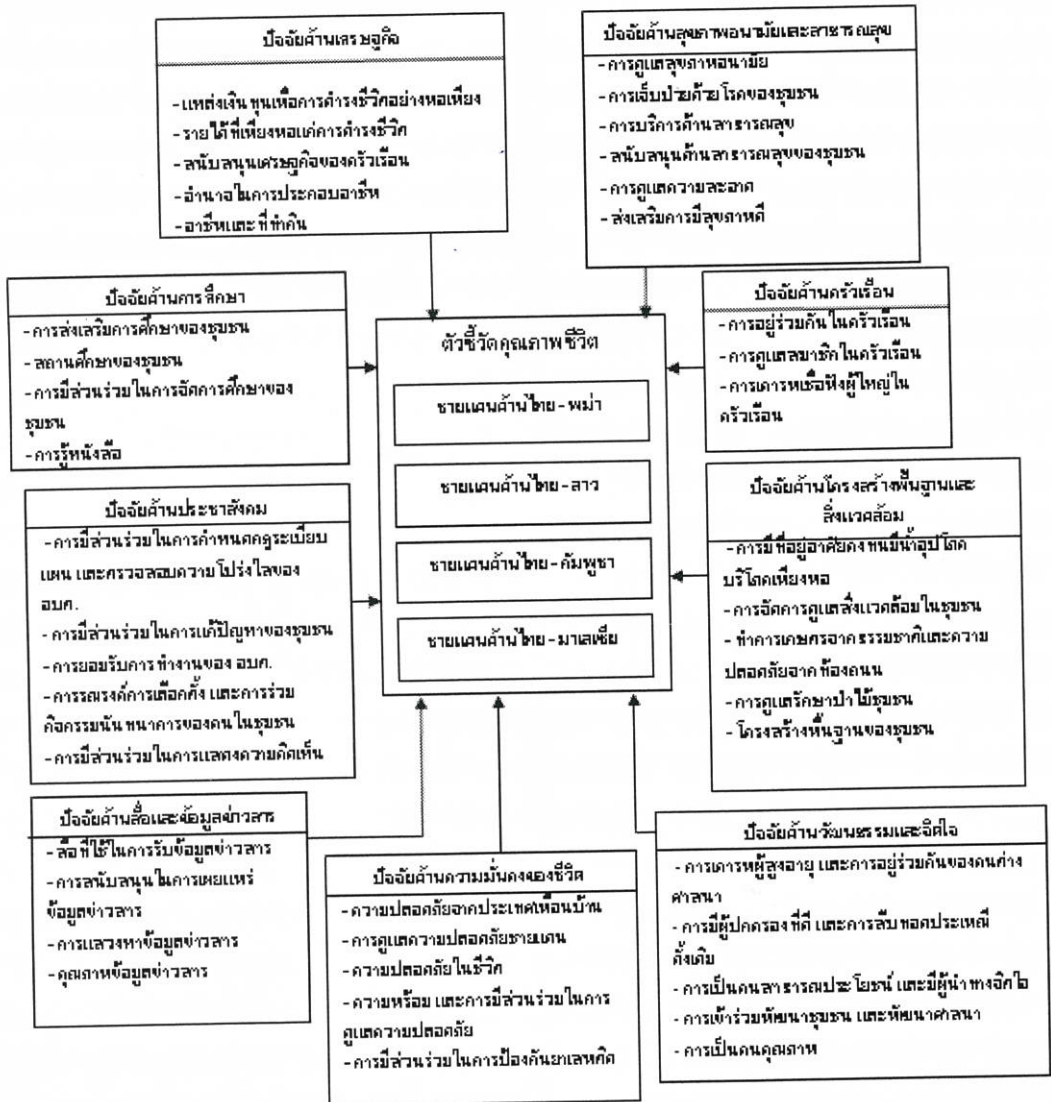
ตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตของประชากรตามแนวชายแดนระดับครัวเรือน

ตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตของประชากรตามแนวชายแดนระดับหมู่บ้าน

ตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตของประชากรตามแนวชายแดนระดับหมู่บ้าน

เมื่อนำตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตของประเทศไทย (จปฐ.) มาเปรียบเทียบกับตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตของประชากรตามแนวชายแดน ด้านต่างๆ พบว่า ด้านเศรษฐกิจ ตรงกับหมวด "รายได้" ของจปฐ. จะพบว่าตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตของประชากรตามแนวชายแดนแสดงถึงการมีคุณภาพชีวิตที่ดีจะต้องประกอบด้วยปัจจัยที่มากกว่าการมีอาชีพ รายได้ และเงินออม แต่จะต้องมีแหล่งเงินทุนเพื่อการ

ดำรงชีวิตอย่างพอเพียง การมีรายได้ที่เพียงพอแก่การดำรงชีวิต มีการสนับสนุนเศรษฐกิจของครัวเรือนจากการไม่มีหนี้สิน มีการรวมกลุ่มผลิตสินค้าของชุมชน มีอำนาจในการประกอบอาชีพโดยไม่ต้องขายสินค้าผ่านพ่อค้าคนกลาง การเข้ามาของแรงงานต่างชาติ ต้องการมีอาชีพเสริม และมีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง ด้านสุขภาพอนามัยและสาธารณสุข ตรงกับหมวด "สุขภาพดี" ของ จปฐ. มีตัวชี้วัดที่

แตกต่างกัน เนื่องจากตัวชี้วัดของ จปฐ.จะเน้นการดูแลสุขภาพตามกลุ่มประชากร เช่น กลุ่มหญิงมีครรภ์ หญิงคลอดบุตร เด็กแรกเกิด จนถึงอายุ 12 ปี แต่ตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตของประชากรตามแนวชายแดนให้ความสนใจกับการดูแลสุขภาพอนามัย การส่งเสริมการมีสุขภาพดี การเจ็บป่วยด้วยโรคเฉพาะในชุมชน หรือโรคติดต่อจากคนต่างชาติ เน้นการเข้าถึงบริการ และการสนับสนุนด้านสาธารณสุขของชุมชน ตลอดจนการดูแลสุขภาพสะอาดของอาหาร และหมู่บ้าน ด้านการศึกษา ตรงกับหมวด "ฝึกฝืนการศึกษา" ของ จปฐ. มีความเหมือนกันตรงต้องการให้เด็กได้ศึกษาในระดับการศึกษาภาคบังคับ การอ่านออกเขียนได้ แต่มีความต้องการเพิ่มเติมในเรื่อง การส่งเสริมการศึกษาของชุมชนด้วยการมีแหล่งเผยแพร่ความรู้ การศึกษานอกระบบ มีสถานศึกษาทั้งในระดับเด็กก่อนวัยเรียน และการศึกษาภาคบังคับ โดยชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต ด้านโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งแวดล้อม ตรงกับหมวด "มีบ้านอาศัย" ของ จปฐ. มีความเหมือนกันตรงต้องการมีความมั่นคงในที่อยู่อาศัย มีน้ำอุปโภคบริโภคอย่างพอเพียง การปลอดภัยจากอุบัติเหตุ และไม่เจ็บป่วยจากสารเคมีหรือมลพิษ แต่มีความต้องการเพิ่มเติมในเรื่องการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชน การรวมกลุ่มและออกกฎระเบียบเพื่อดูแลสิ่งแวดล้อม การส่งเสริมการเกษตรธรรมชาติ การดูแลรักษาป่าไม้ของชุมชน และความต้องการโครงสร้างพื้นฐานทั้ง ไฟฟ้า ถนน และรถยนต์โดยสารในชุมชน ด้านครัวเรือน ตรงกับหมวด "มีบ้านอาศัย" ของ จปฐ. มีความเหมือนกันตรงต้องการให้ครัวเรือนมีความอบอุ่น แต่มีรายละเอียดของความอบอุ่นเพิ่มเติมในเรื่อง การไม่หย่า

ร้างหรือแยกทาง การปรึกษาแก้ปัญหาในครัวเรือน การดูแลสุขภาพในครัวเรือนโดยเฉพาะผู้สูงอายุ มีการพบปะสังสรรค์และพึ่งพากันได้ ตลอดจนการเคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่ในครัวเรือน ด้านวัฒนธรรมและจิตใจ ตรงกับหมวด "ปลูกฝังค่านิยมไทย" ของ จปฐ. มีความเหมือนกันตรงต้องการคนที่มีคุณภาพ ปลอดอบายมุข ร่วมทำกิจกรรมทางศาสนา ดูแลเอาใจใส่ผู้สูงอายุ แต่ตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตของประชากรตามแนวชายแดนไม่ให้ความสนใจคนพิการ และมีความต้องการเพิ่มเติมในเรื่อง การเคารพผู้สูงอายุ การอยู่ร่วมกันของคนต่างศาสนา การมีผู้ปกครองชุมชนที่ดี มีการสืบทอดประเพณี วัฒนธรรมดั้งเดิม ร่วมกันพัฒนาชุมชน พัฒนาศาสนา และเป็นคนสาธารณะประโยชน์ ด้านประชาสังคม ตรงกับหมวด "ร่วมใจพัฒนา" ของ จปฐ. มีความเหมือนกันตรงต้องการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของชุมชน มีการรวมกลุ่ม ได้แสดงความคิดเห็น เข้าร่วมกิจกรรมสาธารณะของชุมชน และได้ไปใช้สิทธิในการเลือกตั้ง แต่มีความต้องการเพิ่มเติมในเรื่อง การมีส่วนร่วมในการกำหนดกฎระเบียบของชุมชน ต้องการตรวจสอบความโปร่งใสเพื่อให้เกิดการยอมรับการทำงานของ อบต. การทำประชาคมเพื่อแก้ปัญหาของชุมชน ด้านสื่อและข้อมูลข่าวสาร ตรงกับหมวด "ฝึกฝืนการศึกษา" ของ จปฐ. ต้องการเพียงครัวเรือนได้รับรู้ข่าวสาร แต่ตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตของประชากรตามแนวชายแดนต้องการให้มีสื่อต่างๆ สำหรับรับข้อมูลข่าวสาร มีศูนย์ให้ข้อมูลข่าวสารในชุมชน ต้องการแสวงหาและร่วมรับทราบข้อมูลข่าวสารต่างๆ และต้องการข้อมูลข่าวสารที่มีคุณภาพไม่บิดเบือน และ ด้านความมั่นคงในชีวิต ตรงกับหมวด "มีบ้านอาศัย" ของ จปฐ. ซึ่งต้อง

การเพียงครัวเรือนมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน แต่ตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตของประชากรตามแนวชายแดนมีความต้องการความปลอดภัยจากประเทศเพื่อนบ้านที่มีความสัมพันธ์กัน การยอมรับการทำงานของเจ้าหน้าที่ของรัฐในการดูแลความปลอดภัยตามแนวชายแดน ความปลอดภัยในชีวิตทั้งในเรื่องยาเสพติด กับระเบิด ต้องการความพร้อมและการมีส่วนร่วมในการดูแลความปลอดภัยภายในชุมชน

หลังจากทำการวิเคราะห์จำแนกประเภท (Discriminant Analysis) จึงได้พบว่าตัวชี้วัดที่สำคัญสามารถบอกความแตกต่างของประชากรตามแนวชายแดนด้านต่างๆ ของประเทศ คือ ตัวชี้วัดที่บ่งบอก การเคารพผู้สูงอายุ และการอยู่ร่วมกันของคนต่างศาสนา การส่งเสริมการศึกษาของชุมชน การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น และส่งเสริมการมีสุขภาพดี แสดงให้เห็นว่าประชากรตามแนวชายแดนยังคงดำรงวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนโดยเฉพาะการเคารพต่อผู้สูงอายุ ในขณะที่เดียวกันมีความผสมผสานวัฒนธรรมสมัยใหม่ที่ล้นหลามเข้ามาทั้งจากภายในประเทศ และจากต่างประเทศ จึงทำให้ประชากรในพื้นที่ชายแดนยอมรับในการอยู่ร่วมกันของคนต่างศาสนาได้ดี ยอมให้มีการเผยแพร่ศาสนาที่แตกต่างจากที่ตนนับถือได้ นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญกับการส่งเสริมการศึกษาของชุมชนเพิ่มขึ้นคือต้องการให้มีแหล่งเผยแพร่ความรู้ หรือสนับสนุนการศึกษานอกระบบซึ่งตรงกับนโยบายด้านการศึกษาของรัฐบาล สำหรับกระแสร่างความเข้มแข็งของชุมชน ประชากรตามแนวชายแดนให้การตอบรับและเห็นความสำคัญเนื่องจากต้องการเข้าไปมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น เพื่อพัฒนาชุมชนของตนซึ่งเป็นพฤติกรรมการแก้

ปัญหายุคใหม่ของสังคมไทย ผลการศึกษาทำให้ได้ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปใช้พัฒนาตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตของประเทศ ดังนี้

- พบว่าตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตที่ได้มีความแตกต่างจากตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตที่ประเทศไทยใช้อยู่ในปัจจุบันคือ ตัวชี้วัดความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) คือ ตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตที่ได้จะบ่งบอกถึงชีวิตความเป็นอยู่ของประชากรที่เข้าถึงการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน จึงสามารถนำข้อมูลไปใช้วางแผนในการพัฒนาชุมชนได้อย่างชัดเจนขึ้น สามารถนำไปวัดเพื่อเปรียบเทียบความแตกต่าง และบ่งบอกถึงคุณภาพชีวิตที่แตกต่างกันของแต่ละชุมชน นอกจากนี้ยังสามารถนำผลที่ได้ไปใช้เป็นข้อมูลในการพัฒนาได้ตรงตามความต้องการ

- ปัจจัยตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตของประชากรตามแนวชายแดนทางด้านเศรษฐกิจ จะให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่มของชุมชนเพื่อผลิตสินค้ามาจำหน่ายในตลาดสินค้าโดยไม่ต้องผ่านพ่อค้าคนกลาง มีแหล่งเงินทุน การมีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง และความสามารถเข้าออกของแรงงานต่างชาติ ปัจจัยเหล่านี้คือตัวแปรสำคัญที่จะนำไปกำหนดนโยบายทางด้านเศรษฐกิจตามแนวชายแดน

- ตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตของประชากรตามแนวชายแดนด้านสุขภาพอนามัย และสาธารณสุข แสดงให้เห็นว่าประชากรตามแนวชายแดนมีความต้องการที่จะสามารถเข้าถึงบริการสาธารณสุขอย่างรวดเร็ว และมีคุณภาพ นอกจากนี้ยังสนใจโรคติดต่อที่เกิดจากคนต่างชาติ ซึ่งหน่วยงานสาธารณสุขของประเทศควรจะต้องเข้าไปดูแลให้ทั่วถึง

- ประชากรตามแนวชายแดนให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของชุมชน มีการรวมกลุ่ม ได้แสดงความคิดเห็น เข้าร่วมกิจกรรม

สาธารณะของชุมชน และการใช้สิทธิในการเลือกตั้ง เจ้าหน้าที่ของรัฐจะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญที่จะสร้างความเชื่อมั่น ความไว้วางใจให้เกิดขึ้นเพื่อให้เกิดการยอมรับของชุมชน และควรที่จะเพิ่มบทบาทของชุมชนในการแก้ปัญหาของเขา โดยกระบวนการประชาคมหมู่บ้าน

- ในพื้นที่ตามแนวชายแดนประชากร จะให้ความสำคัญกับความมั่นคงในชีวิตของชุมชน

ดังนั้นจึงแสดงความต้องการที่จะรวมกลุ่มเพื่อดูแลความปลอดภัยของตนเอง โดยขอความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งเป็นการดีต่อการรักษาความมั่นคงตามแนวชายแดน ดังนั้นรัฐบาลจึงควรสนับสนุนให้เกิดการดูแลตนเองของชุมชน สนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ และฝึกอบรมความพร้อมของคนในชุมชน ผลพลอยได้คือจะช่วยลดภาระของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ในการรักษาความมั่นคงตามแนวชายแดน

บรรณานุกรม

- เกรตัน, เจมส์ แอล. (2544). คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจของชุมชน. แปลจาก A guide book for involving in community decision making โดย วันชัย วัฒนศัพท์. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า.
- วันชัย มีชาติ และอมรา พงศาพิชญ์. (2545). โครงการสำรวจวิจัยและปฏิบัติงานสังคมในชุมชน โครงการฟื้นฟูเมืองชุมชนดินแดง : รายงานฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพฯ : การเคหะแห่งชาติ กระทรวงมหาดไทย, สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สีลาภรณ์ นาคทรรพ และฉลวยลักษณ์ สีนประเสริฐ. (บรรณาธิการ). (2538). ตัวชี้วัดสำหรับงานพัฒนาชนบท : ประสบการณ์จากนักพัฒนา. กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- เสรี พงศ์พิศ. (บรรณาธิการ). (2536). ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ : มูลนิธิภูมิปัญญา.
- อนุชาติ พวงสำลี และอรทัย อาจอ่ำ. (บรรณาธิการ). (2539). การพัฒนาเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมไทย. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- Arnstein, Sherry R. (1969, July). A Ladder of Citizen Participation. JAIP, 35, 4, pp. 216-224.
- Canadian Policy Research Networks. (2001). Indicators of Quality of life in Canada : A Citizens' Prototype. Summary of Results of Public Dialogue Sessions and Prototype of National Indicators. Retrieved March 22, 2004, from http://www.CPRN.org/coup/golip/files/iql_p_e.pdf.
- Canadian Policy Research Networks. (2001). Indicators of Quality of life in Canada : A Citizens' Prototype. Summary of Results of Public Dialogue Sessions and Prototype of National Indicators. Retrieved March 22, 2004, from http://www.CPRN.org/coup/golip/files/iql_p_e.pdf.

- Cumine, Paul. (2002). Quality of Life Indicators. Environmental Monitoring Officer. Oxfordshire Country Council. Retrieved March 22, 2004, from http://www.oxfordshire.gov.uk/index/living/about-our-country/quality_life_indicators.htm.
- George, Fradier. (1976). Quality of Life : Background, Components, Indicators, Measurement and Conceptualization. Retrieved March 22, 2004, from http://www.ceaa-acee.gc.ca/015/0002/0015/3_e.htm.
- Henderson, Hazel, Lickerman, Jo, and Flynn, Partrice. (Editors). (2000). Calvert-Henderson Quality of Life Indicators. A new tool for assessing national trends. Retrieved March 22, 2004, from <http://www.Calvert-Henderson.com>.
- Ogata, Sadako. (2003). Commission on Human Security Finalizes Report, 1 May 2003. Retrieved March 22, 2004, from <http://www.humansecuritybulletin.info/inthenews.2.htm>.